

بررسی پتانسیل‌های اکوتوریسم مناطق کویری و بیابانی اطراف استان یزد، با استفاده از الگوی تحلیل SWOT

منوچهر جهانیان - مربی جهاد دانشگاهی

ابتهال زندی* - کارشناس ارشد مدیریت بازاریابی جهانگردی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی

پذیرش مقاله: ۱۳۸۸/۱۰/۲۳ تأیید نهایی: ۱۳۸۹/۲/۱۵

چکیده

اکوتوریسم پدیده‌ای نسبتاً تازه در صنعت گردشگری است که تنها بخشی از کل این صنعت را تشکیل می‌دهد و بسیاری از کشورهای جهان را بر آن داشته است که سرمایه‌گذاری‌های عمده‌ای را به این بخش، به لحاظ درآمدزایی فراوان آن، اختصاص دهند. این شکل از گردشگری فعالیت‌های فراغتی انسان را عمدتاً در طبیعت امکان‌پذیر می‌سازد و موجب افزایش و قدردانی عمیق‌تر آنان از طبیعت می‌شود که در نهایت حس حفاظت و حراست از محیط‌های طبیعی را در آنان برمی‌انگیزد و تقویت می‌کند. آنچه که در این نوع گردشگری اهمیت فراوان دارد موضوع پایداری است، زیرا صنعت گردشگری بدون برنامه‌ریزی دقیق و توجه به قابلیت‌های بوم‌شناختی، محلی، فرهنگی و اجتماعی، مشکلاتی را برای هر منطقه در پی خواهد داشت. از جمله مهم‌ترین جاذبه‌های طبیعی، مناطق کویری و بیابانی هستند که حدود ۹۰ درصد از مساحت کشور را به خود اختصاص داده‌اند. وجود چنین وسعتی از نواحی خشک، لزوم توجه به پتانسیل‌های مناطق مذکور را در زمینه صنعت اکوتوریسم و ژئوتوریسم، به‌ویژه در استان یزد که در مرکز ایران و در حاشیه دشت کویر و دشت و بیابان لوت قرار گرفته است، ضروری می‌سازد. بر این اساس در نوشتار حاضر سعی شده است تا به معرفی پتانسیل‌های اکوتوریستی کویرهای اطراف استان یزد و دشت و بیابان لوت پرداخته شود و جنبه‌های مدیریت پایدار گردشگری در این مناطق با رویکرد اکوتوریسم مورد دقت و توجه قرار گیرد. در این تحقیق، تجزیه و تحلیل بر مبنای الگوی تحلیل SWOT استوار است و در نهایت با در نظر گرفتن عوامل تأثیرگذار در منطقه شامل چهار گروه - نقاط ضعف، قوت، فرصت‌ها و تهدیدها - راهبردهایی هم‌سو با توسعه پایدار گردشگری در این مناطق ارائه گردیده است.

کلیدواژه‌ها: اکوتوریسم، مناطق کویری و بیابانی استان یزد، توسعه پایدار، الگوی تحلیل SWOT.

مقدمه

امروزه پدیده گردشگری و اکوتوریسم، به لحاظ درآمدزایی فراوان آن، بسیاری از کشورهای جهان را بر آن داشته است که سرمایه‌گذاری زیادی را به این بخش اختصاص دهند (Tremblay, 2006, 34). جلب و جذب گردشگر به منظور بازدید از

مکان‌های دیدنی و آثار ملی و باستانی به سرمایه‌گذاری بسیاری در زمینه آماده‌سازی مکان‌های مورد بازدید، احداث جاده‌های مطلوب قابل دسترسی، هتل‌های چندستاره، وسایل نقلیه مناسب و نظایر اینها نیازمند است، اما در این میان از بین انواع مختلف گردشگری، اکوتوریسم و جذب گردشگرانی که به‌منظور دیدن مناظر طبیعی به منطقه مسافرت می‌کنند، با کمترین سرمایه‌گذاری نسبت به سایر انواع گردشگری میسر می‌گردد (Jiang, 2008, 23). طبیعت‌گردان به دلیل دل‌بستگی به طبیعت با حداقل امکانات و تجهیزات به گشت‌وگذار و تفرج در طبیعت می‌پردازند و از مواهب الهی موجود در عرصه‌های طبیعی و مناظر زیبا و متنوع و آرامش‌بخش بهره‌مند می‌گردند (موسوی‌پور، ۱۳۸۵، ۱۸). واژه اکوتوریسم کوتاه‌شده اصطلاح Ecological Tourism است و پدیده‌ای نسبتاً تازه در صنعت گردشگری است که تنها بخشی از کل این صنعت را تشکیل می‌دهد (Nyaupane & Thapa, 2004, 25). این شکل از گردشگری فعالیت‌های فراغتی انسان را عمدتاً در طبیعت امکان‌پذیر می‌سازد و مبتنی بر مسافت‌های هدفمند توأم با برداشت‌های فرهنگی، معنوی، دیدار از جاذبه‌های طبیعی و مطالعه آنها و بهره‌گیری و لذت‌جویی از پدیده‌های متنوع طبیعت است (Jiang, 2008, 42).

اکوتوریسم از طیف گسترده‌ای از گزینه‌های ویژه تشکیل شده است، و از بازدید علمی گرفته تا بازدیدی اتفاقی در منطقه‌ای طبیعی به عنوان فعالیت آخر هفته، یا بخشی جنبی از مسافرتی کلی و طولانی را شامل می‌شود (کریم‌پناه، ۱۳۸۴، ۳۱)، چشم‌اندازها و مناظر زیبای طبیعت مانند سواحل دریاها، دریاچه‌ها، تالاب‌ها، جزایر، بیشه‌زارها و نقاط سرسبز و خرم، گیاهان وحشی، جنگل‌ها و پارک‌های ملی، نواحی تفرجگاهی، مناطق کوهستانی و بیلاقی، پتانسیل‌های ورزشی - تفریحی مانند غارپیمایی، کوهنوردی، کوهپیمایی، کاوش‌های زمین‌شناسی، پیاده‌روی در طبیعت، شنا، قایقرانی، ماهیگیری و استفاده از غذاهای دریایی، جاذبه‌های مؤثر در درمان - مانند چشمه‌های آب معدنی - و حتی مناطق بیابانی و کویری از کانون‌ها و جاذبه‌های گردشگرپذیر این نوع از گردشگری به‌شمار می‌آیند (فصلنامه علمی سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۷۲، ۳۶).

با توجه به اینکه قسمت اعظم کشور ایران در قلمرو مناطق خشک و بیابانی قرار دارد، شناخت دقیق و اصولی و توانایی‌های بیابان‌ها و کویرها به‌خصوص دشت و بیابان لوت و راه‌های بهره‌برداری از آنها، از ضروریات اساسی توسعه اقتصادی و اجتماعی منطقه و حتی کل کشور است. یکی از ساده‌ترین راه‌های استفاده از این گونه اراضی، استفاده از توانمندی‌های اکوتوریستی و ژئوتوریستی آنهاست. تا کنون شناخت جاذبه‌های اکوتوریستی و ژئوتوریستی این منطقه به‌طور کامل صورت نگرفته و لازم است مطالعات دقیق‌تری در خصوص ویژگی‌های این جاذبه‌ها و همچنین ایجاد زیرساخت‌های مناسب برای توسعه این صنعت نوپا صورت گیرد. اگرچه در برخی از منابع به جاذبه‌های شناخته شده دشت و بیابان لوت - از جمله کلوت‌ها و هرم‌های عظیم ماسه‌ای - اشاره شده است، اما منابع مذکور علاوه بر اینکه دید کاملی از پدیده‌های موجود به دست نمی‌دهند، از منظر ژئوتوریسم نیز به پدیده مورد نظر نپرداخته‌اند. نوشتار حاضر سعی دارد به معرفی جاذبه‌ها و پتانسیل‌های مناطق کویری و بیابانی اطراف استان یزد از منظر اکوتوریستی بپردازد و با استفاده از الگوی تحلیل SWOT، عوامل تأثیرگذار بر مدیریت پایدار گردشگری در این مناطق را مورد بررسی قرار دهد.

مبانی نظری

تعاریف و تفسیرهای گوناگونی از واژه اکوتوریسم وجود دارد اما عموماً شامل سفرهای زیست‌محیطی پایدار و بازدید و لذت بردن از طبیعت با ترویج محافظت از آن، تأثیرگذاری کمتر نسبت به بازدیدکننده و دست‌اندرکار کردن مردم بومی است (ضیایی و میرزایی، ۱۳۸۶، ۴۵). براساس برآورد سازمان جهانی جهانگردی^۱، انتظار می‌رود که تا یک دهه دیگر شمار طبیعت‌گردان که اکنون ۷ درصد کل مسافران جهان را تشکیل می‌دهند، به بیش از ۲۰ درصد برسد.^۲ مهم‌ترین انگیزه‌ای که امروزه گردشگران را به دیدار از جاذبه‌های طبیعی تشویق و ترغیب می‌کند، حس کنجکاوی گردشگران کاوشگر در شناخت و مطالعه گونه‌های گیاهی و جانوری نایاب و ذخایر طبیعی است که موجب افزایش و قدردانی عمیق‌تر آنان از طبیعت می‌شود که در نهایت حس حفاظت و حراست از محیط‌های طبیعی را در آنان برمی‌انگیزد و تقویت می‌کند (رضوانی، ۱۳۸۰، ۱۱۷). والارس^۳ و پیرس^۴ معتقدند که فعالیت‌های گردشگری در صورت رعایت شش اصل زیر، مصادیق اکوتوریسم به حساب می‌آیند:

- ۱- التزام به انجام فعالیت‌هایی که کمترین پیامد منفی زیست‌محیطی را داشته باشند؛
 - ۲- زمینه‌سازی به‌منظور افزایش آگاهی و درک طبیعت و ویژگی‌های فرهنگی، که موجب می‌شود بازدیدکنندگان، در برابر حفظ عناصر طبیعی و خصوصیات فرهنگی، بیشتر احساس مسئولیت کنند؛
 - ۳- مشارکت در حفظ و مدیریت مناطقی که به طور قانونی مورد حفاظت قرار می‌گیرند و همچنین دیگر نواحی طبیعی؛
 - ۴- تقویت مشارکت جوامع محلی در فرایند تصمیم‌گیری مربوط به تعیین نوع و میزان فعالیت‌های گردشگری؛
 - ۵- ایجاد منافع مستقیم اقتصادی و نیز درآمدهای مکمل برای جوامع محلی؛ و
 - ۶- آگاه‌سازی جوامع محلی (از طریق آموزش) از ارزش‌های طبیعی زندگی آنها (کریم‌پناه، ۱۳۸۴، ۳۳).
- طبیعت‌گردان بسته به انگیزه سفرشان دو گروه سنی را شامل می‌شوند (Brandon, 1996, 241): گروهی که به دنبال ماجراجویی، دیدار سرزمین‌های بکر و فعالیت‌های ورزشی هستند و سنی کمتر از ۴۰ سال دارند؛ و گروه دیگر که با هدف لذت بردن از طبیعت به تفریح و سرگرمی و دیدار از حیات وحش به مسافرت می‌روند و در محدوده سنی ۳۵ تا ۵۴ سال قرار دارند (رضوانی، ۱۳۸۰، ۱۱۸). در گونه‌ای دیگر از تقسیم‌بندی، کاسلر طبیعت‌گردان را به سه دسته زیر تقسیم می‌کند:
- طبیعت‌گردان آزاد: افرادی که دارای پویایی و تحرک کافی برای دیدار از نواحی بکر و طبیعی هستند و انعطاف‌پذیری بالایی نیز دارند. این گروه اگرچه تعدادشان بسیار است اما ناشناخته‌اند.
 - طبیعت‌گردان سازمان‌یافته: افرادی که از طریق تورهای برنامه‌ریزی شده به مناطق ویژه سفر می‌کنند، مانند کسانی که برای دیدار از جاذبه‌های قطب جنوب، راهی آن منطقه می‌شوند.

- گروه‌های علمی و دانشگاهی: افرادی که در چارچوب تحقیقات علمی برای مؤسسات پژوهشی و دانشگاهی به مناطق طبیعی سفر می‌کنند و مدت نسبتاً بیشتری در مقصد اقامت دارند و بیش از طبیعت‌گردان عادی به کشف رازهای طبیعت علاقه نشان می‌دهند (Fennell, 2003, 258).

نکته بسیار مهمی که در این زمینه اهمیت می‌یابد، این است که جاذبه‌های طبیعی هیچ‌گاه تکراری نمی‌شوند، زیرا رفتن به سفرهایی با قصد دیدار از طبیعت عمدتاً هم‌سو با اهدافی است که مهم‌ترین آنها تغییر آب و هوا، تفریح، استراحت، رفع خستگی، کسب آرامش فکری و روحی و تجدید قوا برای کار مجدد است و نباید فراموش کرد که کار و فراغت همیشه با یکدیگر توأم هستند و عملکردشان با یکدیگر مرتبط است (Hebrig & O'Hara, 1997, 296). بنابراین، با قاطعیت و اطمینان خاطر می‌توان گفت که این ویژگی مربوط به اکوتوریسم، امتیاز این شکل از گردشگری را به دیگر اشکال آن نشان می‌دهد و همین امر موجب شده است که تعداد بازدیدکنندگان از جاذبه‌های طبیعی، پارک‌های ملی و سایر نواحی حفاظت شده در حال ازدیاد باشد (رضوانی، ۱۳۸۰، ۱۱۹). با توجه به موارد مذکور، آنچه که در این نوع گردشگری اهمیت بسیار دارد، موضوع پایداری^۱ است (Honey, 2008, 552). توسعه پایدار بر تأمین احتیاجات در سطح حداقل مزایا در جامعه (عدالت بین‌نسلی) و تأمین منصفانه نسل‌های آتی (برابری بین‌نسلی) تأکید دارد (Jiang, 2008, 34). صنعت گردشگری بدون برنامه‌ریزی دقیق و توجه به قابلیت‌های بوم‌شناختی، محلی، فرهنگی و اجتماعی، برای هر منطقه مشکلاتی را در پی خواهد داشت؛ و از سوی دیگر، نظام گردشگری برنامه‌ریزی شده و بی‌عیب به سمت استفاده مناسب از محیط زیست و منابع گوناگون محیطی، فرهنگی، تاریخی و مانند اینها در منطقه پیش خواهد رفت (Edgell et al., 2008, 184). در این زمینه هنتر^۲ به منظور تحقق مفهوم توسعه پایدار و توصیف اکوتوریسم، چهار معیار را بدین شرح ارائه کرده است:

۱- کمترین پیامد منفی بر محیط طبیعی؛

۲- کمترین پیامد منفی بر فرهنگ و حداکثر مسئولیت‌پذیری در برابر فرهنگ جامعه میزبان؛

۳- بالا بردن منافع اقتصادی برای جامعه میزبان؛ و

۴- بالا بردن رضایت تفریح‌کنندگان برای جلب مشارکت آنها (نیازمند، ۱۳۸۲، ۲۶) (Epler, 2002, 12).

مناطق خشک و کویری و بیابانی حدود یک‌سوم سطح خشکی‌های جهان را تشکیل می‌دهند و قسمت اعظم کشور ایران (حدود ۹۰ درصد) نیز در قلمرو مناطق خشک و بیابانی قرار دارد. وجود چنین وسعتی از نواحی خشک و کویری و بیابانی در سطح جهان و ایران، لزوم توجه به پتانسیل‌های این مناطق در زمینه صنعت اکوتوریسم و ژئوتوریسم را ضروری می‌سازد. کویرها و بیابان‌های ایران و به‌خصوص دشت و بیابان لوت دارای جاذبه‌ها و توانمندی‌های بسیاری است که یکی از مهم‌ترین جاذبه‌های طبیعی دشت و بیابان لوت را می‌توان پدیده‌های ژئومورفولوژیک و زمین‌شناختی آن دانست که در جهان کم‌نظیر یا بی‌نظیر است (مقصودی و عمادالدین، ۱۳۸۳، ۹۶) و در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

1. www.ecotourist.com

2. Hetzer

روش تحقیق

در این نوشتار، ضمن جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای و بررسی مبانی نظری به روش تحلیل محتوا، به معرفی پتانسیل‌های اکوتوریستی کویرهای اطراف استان یزد و دشت و بیابان لوت پرداخته شده، و سپس ارائه راهکارهایی هم‌سو با توسعه پایدار و استفاده صحیح از این منابع در دستور کار این پژوهش قرار گرفته است.

در این مطالعه تمرکز اصلی بر سه مؤلفه اکوتوریسم، مناطق کویری و بیابانی و توسعه پایدار خواهد بود و جنبه‌های مدیریت پایدار گردشگری در این مناطق با رویکردی اکوتوریستی و براساس الگوی تحلیل SWOT و با در نظر گرفتن عوامل تأثیرگذار در منطقه - شامل چهار گروه نقاط ضعف و قوت (عوامل درونی)، فرصت‌ها و تهدیدها (عوامل بیرونی) - مورد بررسی و مذاقه قرار گرفته است.

با توجه به ملاحظات مذکور، پرسش‌های اصلی تحقیق این گونه مطرح می‌شود که پتانسیل‌های اکوتوریستی کویرهای اطراف استان یزد و دشت و بیابان لوت کدام‌اند و چگونه می‌توان از آنها به گونه‌ای پایدار به‌منظور رونق و توسعه گردشگری کشور بهره برد. به‌علاوه، نقاط ضعف و قوت، فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در این مناطق کدام‌اند و چگونه می‌توان نقاط ضعف و تهدیدها را از بین برد و از نقاط قوت و فرصت‌های موجود بهترین استفاده را به عمل آورد؟

بحث و یافته‌ها

استان یزد با مساحت حدود ۱۳۱/۵۵۰ کیلومترمربع در مرکز ایران و در حاشیه دشت کویر و دشت و بیابان لوت از یک سو، و کوه‌های نایین و پیش‌کوه‌های زاگرس از سوی دیگر قرار دارد. این استان براساس شواهد باستان‌شناسی از نواحی تاریخی کشور به‌شمار می‌رود و از لحاظ ویژگی‌های طبیعی همچون داشتن کوه‌های مرتفع (شیرکوه، ۴۰۷۵ متر) و کویرها و چاله‌های پست (چاله طیس، کمتر از ۶۵۰ متر) و دشت‌های وسیع با محیط زیست متنوع (دشت بهادران و هرات و مرودست) جالب توجه است. این استان در فلات مرکزی ایران و در کمربند خشک و نیمه‌خشک نیمکره شمالی با اقلیم گرم و خشک بیابانی قرار دارد اما شرایط محلی دگرگونی‌های محدودی را در آن پدید آورده است، به گونه‌ای که از یک سو ارتفاعات شیرکوه شعاع وسیعی از منطقه را تحت تأثیر عوامل مثبت قرار داده (آب و هوای ملایم) و از سوی دیگر کویرها، نمکزارها و دشت‌های وسیع و لخت در مرکز و مشرق ایران بر میزان خشکی و شدت کویری آن افزوده است. از این‌رو نوسان در تابستان و زمستان بین شب و روز بسیار است (مکیان و نادری بنی، ۱۳۸۳، ۴). درجه حرارت هوا در طول سال بین حداقل ۲۰- تا ۴۶+ در نوسان است^۱ و این استان را با دو فصل بلند گرما (اسفند تا مهرماه) و فصل کوتاه سرد از آبان تا اواخر بهمن ماه مواجه می‌سازد که این محدودیت اقلیمی تأثیری جدی بر عرصه‌های زیست‌محیطی در امر اکوتوریسم منطقه گذشته است (موسوی‌پور، ۱۳۸۵، ۲۳).

با توجه به موقعیت نسبی و جغرافیایی استان یزد و واقع شدن آن در کمربند خشک و بیابانی کشور، این استان در گروه مناطق خشک و با آب و هوای گرم بیابانی طبقه‌بندی می‌شود. وجود کویرهای محلی و منطقه‌ای مهم چون: کویر

سیاه‌کوه، ساغند، بافق، ابرکوه، هرات، زرین و برخی دیگر موجب گردیده است تا این موهبت الهی به عنوان یکی از شاخص‌های مهم و پتانسیل بالفعل در برنامه‌ریزی مورد استفاده قرار گیرد (مکیان و نادری بنی، ۱۳۸۳، ۵). از میان جاذبه‌های منطقه، بی‌هیچ‌گونه شبهه و تردیدی کویر دارای جذابیت خاصی است: جاذبه‌های این بخش در استان یزد از طریق دو محور مورد توجه قرار گرفته است: ۱- محور یزد به بافق که با گذر از مسجد کهن فهرج در حاشیه کویر تا بافق ادامه می‌یابد. در طول راه جنگل‌های گز که نقاط مختلف حاشیه کویر را تسخیر کرده و زیبایی و جذابیت خاصی به این مسیر بخشیده است وجود دارد. در انتهای مسیر بافق (کویر در انجیر) پارک زیبای آهن شهر واقع است که حدود ۲۰ هکتار وسعت دارد و از نخل‌های کهنسال و انواع گل‌ها پوشیده شده است و همچون بهشتی موعود در انتهای راه کویر خودنمایی می‌کند.

مسیر دیگر، محور یزد خرائق، بیاضیه تا خور بیابانک است، سرشار از تپه‌های گنبدی‌شکل ماسه‌ای پوشیده از تاغ و بوته‌های صحرایی و کویری. در نقاط گوناگون این مسیر رباط‌های زیبا و متعدد با پنجره‌هایی قوسی و معماری شگفت‌انگیز قرار گرفته و مجموعه‌ای دیدنی و جذاب را پدید آورده‌اند. از جمله اینها، قلعه بیاضیه بی‌شک از دیدنی‌ترین قلعه‌های نظامی نسبتاً سالم کهن است که در کنار باغ‌های زیبای آبادی خور بیابانک در جوار درختان نخل و سنجد و انواع میوه و مرکبات قرار گرفته است و جاذبه بی‌مانند این مسیر را کامل می‌کند قلعه بیاضیه که حکیم ناصر خسرو قبادیانی نیز از آن دیدن کرده، یادگار دلیری‌ها و مقاومت‌های گسترده مردم این خطه در مقابل چپاولگران و زورمندان است. این قلعه از جمله مکان‌هایی است که از دیدگاه باستان‌شناسی و مطالعه احوال گذشته مردم این ناحیه، باید بیش از پیش مورد بررسی و تحقیق دقیق قرار گیرد. از دیدنی‌های دیگر این محل درخت زیتون تناوری است که عمر آن به بیش از یک هزار سال می‌رسد.^۱

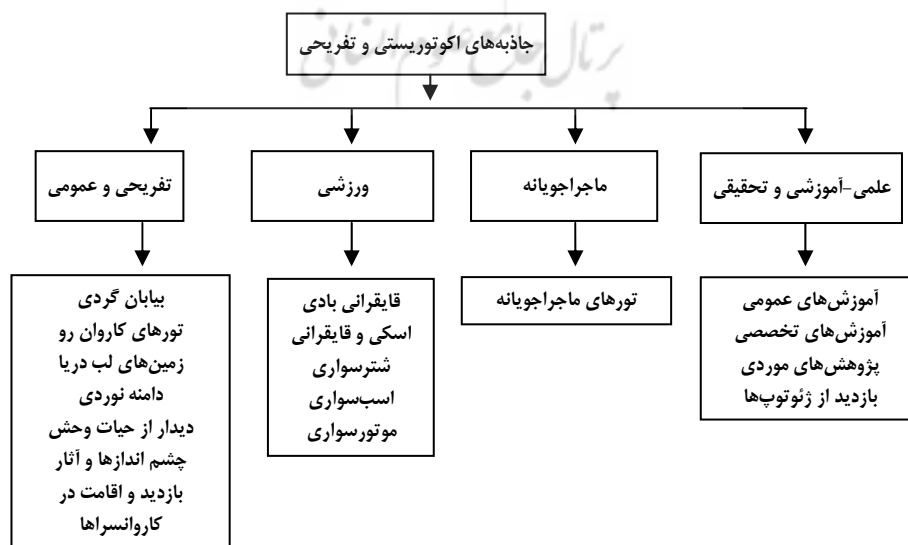
جاذبه‌ها و توأمندی‌های موجود در این منطقه را به اجمال می‌توان چنین خلاصه کرد:

- ۱- مشرف بودن به کوه‌های بلند منطقه، حجم آبرفت‌های ریزدانه ورودی به این مناطق را بسیار افزایش داده و در نتیجه موجب به‌جود آمدن اشکال مختلف ماسه‌ای شده است، به طوری که مرتفع‌ترین تپه‌های ماسه‌ای دنیا با ارتفاع ۴۷۵ متر در ریگ لوت قرار دارد.
- ۲- استراییل زاور در سفر خود به دشت و بیابان لوت بیان کرد که لوت مرکزی به خوبی می‌تواند نمایشگر قطب حرارتی زمین باشد. بعدها کردوانی در تحقیقات خود در بیابان لوت قطب حرارتی کره زمین را کویر شهداد در کرمان برشمرد و به وقوع گرمای حدود ۷۰ درجه سانتی‌گراد اشاره کرده است.
- ۳- وجود منطقه عاری از حیات به طول ۱۰۰ و عرض ۵۰ کیلومتر که نه تنها هیچ اثری از حیات گیاهی و جانوری در آن به چشم نمی‌خورد بلکه هیچ نشانه‌ای هم از وجود باکتری دیده نمی‌شود؛ و گروه‌های مطالعاتی‌ای که در این منطقه به سر برده‌اند، بیان می‌کنند که در آن مدت هیچ یک از مواد غذایی فاسد نشدند (کردوانی، ۱۳۸۷، ۷۰).

- ۴- عوارض جغرافیایی بی‌نظیری مانند شهر خیالی لوت، دق‌ها و سراب‌های خیالی بر جاذبه دشت و بیابان لوت افزوده است. شهر لوت در حاشیه غربی بیابان لوت قرار دارد.^۱ این شهر خیالی حاصل فرسایش شدید زمین بر اثر وزش باد و جریان‌های آب‌های روان است. بدین ترتیب اشکال مختلفی به صورت برج‌ها، ستون‌ها و خانه‌های ویران شکل گرفته‌اند و از دور شباهت بسیاری به خرابه‌های شهری بزرگ دارند و به همین علت است که به آن، شهر خیالی لوت می‌گویند.
- ۵- کلوته‌ها (یا یاردانگ‌ها) در دشت‌های اردکان و بافق وجود دارند و به‌علاوه در غرب دشت و بیابان لوت نیز به‌عنوان چشم‌اندازهای طبیعی برجسته خودنمایی می‌کنند و از مناظر بدیع و حیرت‌آور و از عجایب طبیعی به‌شمار می‌آیند. کلوته‌ها در وسعتی در حدود ۱۲۰ کیلومتر طول و ۸۰ کیلومتر عرض قرار دارند. کلوته‌ها شامل تپه‌های مورب و یا رشته‌های کم‌و بیش موازی‌اند که به‌وسیله دالان‌های متعددی از یکدیگر جدا شده‌اند (کردوانی، ۱۳۸۷، ۱۱۲). عمق این دالان‌ها به حدود ۱۰ متر در غرب و گاه ۸۰ متر در شرق می‌رسد و عرض هر یک به چندین ۱۰ متر تا چندین صد متر می‌رسد. اینها به دالان‌های مرگ مشهورند^۲ و کمتر کسی توانسته است به داخل این دالان‌ها نفوذ کند. پست‌ترین نقطه دشت و بیابان لوت و ایران با ارتفاع مطلق ۵۶ متر نیز در داخل یکی از همین دالان‌ها قرار دارد (مقصودی و عمادالدین، ۱۳۸۳، ۱۰۰).
- ۶- از دیگر جاذبه‌های این منطقه تماشای مناظر غروب و طلوع خورشید در فضایی بسیار وسیع است که نگاه را تا دوردست می‌کشاند و برای هر گردشگر جذابیت ویژه‌ای دارد. هجوم ستاره‌باران در شب به علت نبود چراغ برق، دنیایی پر از ستاره و پررمز و راز را به‌وجود می‌آورد و هر انسانی با دیدن این منظره، به ارزش نیروی جاذبه زمین و حفاظت و ایمنی در برابر گم‌شدن در این جهان وسیع هراسناک پی می‌برد.
- ۷- وجود گونه‌های متنوع گیاهی همچون گز، نی، خارشتر، شور سفید، شور سیاه، اشنجان^۳، اسفناج وحشی (آتری پلکس^۴) و نظایر اینها.
- ۸- وجود قلعه‌های زیبا مانند نارین قلعه، مروست و همچنین روستاهای متعدد با معماری جالب و کم‌نظیر کویری همچون نوگنبد، هفتادر، محمدآباد، مدوار، اشکدز، فهرج و جز اینها.
- ۹- بخش مهمی از ماجرای سفر سیاحان مشهور مانند مارکوپولو و اسون هدین، در بیابان‌های لوت گذشته است (مقصودی و عمادالدین، ۱۳۸۳، ۱۰۲).
- با توجه به جاذبه‌ها و توانمندی‌های یاد شده در شهرستان یزد و دشت و بیابان لوت، می‌توان به فعالیت‌ها و شیوه‌هایی به‌منظور استفاده از کویرهای این منطقه با هدف رشد و توسعه گردشگری به‌طور عام و اکوتوریسم به‌صورت خاص اشاره کرد که می‌توان با توجه به علایق و انگیزه‌ها و توانایی جسمی و نوع گردشگران (طبیعت‌گردان) و با توجه به طبقه‌بندی‌های مختلفی که در ابتدا به آنها اشاره گردید، فعالیت‌ها و تورهای مختلفی را سامان داد. در ادامه به برخی از این فعالیت‌ها اشاره می‌شود (شکل ۱).

جدول ۱. الگوی تحلیل SWOT پتانسیل‌های اکوتوریستی مناطق کویری و بیابانی اطراف استان یزد

کویرهای اطراف استان یزد، دشت و بیابان لوت			
<p>نقاط قوت (S)</p> <p>- وجود جاذبه‌های متعدد و بی‌نظیر در این مناطق مانند کلوت‌ها، عوارض جغرافیایی بی‌بدیل، نیکاه‌ها، قلعه‌ها، گونه‌های گیاهی متنوع و جز اینها که در متن به تفصیل به آنها اشاره گردید.</p>	فرصت‌ها (O)	<p>- وجود خیل کثیری از علاقه‌مندان به اکوتوریسم</p> <p>- قرارگیری در مرکز کشور و امکان دسترسی آسان از سراسر کشور</p> <p>- نزدیکی به قطب‌های اصلی گردشگری کشور (یزد، اصفهان، فارس، کرمان و مانند اینها).</p>	عوامل درونی
<p>نقاط ضعف (W)</p> <p>- ناشناخته ماندن این توانمندی‌ها، یا باور نداشتن به آنها به عنوان جاذبه گردشگری</p> <p>- فقدان راه و وسایل نقلیه مناسب و سرویس منظم</p> <p>- فقدان امکانات اقامتی و زیستی برای گردشگران مانند هتل، رستوران و تأسیسات سرگرم‌کننده پس از گردش صحرائی، آماده یا مجهز و بهداشتی نبودن محیط روستاها و بخش‌ها و شهرها در مناطق کوهستانی به عنوان محلی برای دیدن و جلب گردشگر</p> <p>- نداشتن فرهنگ لازم و آماده نبودن ساکنان این مناطق برای جلب گردشگر، به ویژه گردشگر خارجی</p> <p>- فقدان راهنمای تور آگاه به توانمندی‌های گردشگری مناطق کوهستانی حواشی کویر مرکزی و فقدان توان و قدرت ارائه آن به گردشگران و به ویژه خارجی‌ها</p>	تهدیدها (T)	<p>عوامل بیرونی</p> <p>- تخریب عوارض جغرافیایی طبیعی</p> <p>- آلودگی زیست‌محیطی و سایر تأثیرات منفی ناشی از توسعه اکوتوریسم کویر و بیابان</p> <p>- نزدیکی به کویرها و بیابان‌های کشورهای عربی و برنامه‌های متنوع آنها</p>	

شکل ۱. جاذبه‌های اکوتوریستی و ژئوتوریستی و تفریحی کویر و بیابان براساس انگیزه‌های گردشگران

برگزاری تورهای عمومی مناطق کویری و بیابانی

در چنین تورهایی بازدید کوتاه‌مدت گردشگران از عوارض کویری و بیابانی مدنظر است. افرادی که به این گونه تورها مراجعه می‌کنند از هر سنی می‌توانند باشند؛ پس در این نوع تورها به تنوع فعالیت‌ها باید توجه داشت تا گردشگر در طول برگزاری تور خسته نشود. از جمله این فعالیت‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- دیدار از قلعه‌ها و کاروانسراهای مختلف در طول مسیر.
- مشاهده حیوان خزندۀ «آفتاب‌پرست» روی بوته‌های روییده‌شده در سطح ماسه‌زارها.
- پختن تخم‌مرغ در ماسه: از آنجا که دمای ماسه خشک در مقابل تابش خورشید، بیش از دو برابر دمای هوا می‌شود؛ یا به عبارت دیگر در صورتی که دمای هوا در سایه ۳۰ درجه باشد در همان محل دمای ماسه خشک از ۶۰ درجه سانتی‌گراد تجاوز می‌کند، چنانچه در نواحی بیابانی یا کویری که هوا بسیار گرم و تابش خورشید شدید است، می‌توان با قرار دادن مقداری ماسه بادی منقل (به جای زغال) و قراردادن آن در مقابل آفتاب، تخم‌مرغی را در آن قرار داد و پس از مدتی کوتاه تخم‌مرغ پخته (همانند تخم‌مرغ آب‌پز) داشت. گفتنی است در چنین مناطق و شرایطی می‌توان با شکستن تخم‌مرغ در داخل بشقاب آلومینیومی و قراردادن آن در برابر آفتاب، پس از مدت کوتاهی «تخم‌مرغ نیمرو شده» خورد. این امر نیز از جاذبه‌های گردشگری این نواحی است که می‌تواند برای بسیاری از گردشگران دیدنی و جذاب باشد.
- دیدار از اشکال متنوع و زیبای سطح تپه‌های ماسه‌ای به‌هم‌پیوسته (ریگ‌ها): بر اثر وزش بادهای از جهات مختلف، در سطح تپه‌های ماسه‌ای، اشکال زیبایی به شکل شانه، هرم، دیوار، چاله، هلال و جز اینها به وجود می‌آید و به‌ویژه طلوع و غروب آفتاب، رنگ و زیبایی خاصی به این اشکال و تپه‌های ماسه‌ای می‌بخشد. به‌طور کلی می‌توان گفت که بهترین زمان به‌منظور بردن گردشگران به ریگ‌ها (رشته تپه‌های ماسه‌ای) در درجه اول عصر و قبل از غروب و به هنگام غروب کردن آفتاب است؛ و در درجه دوم به هنگام طلوع آفتاب که ماسه‌ها رنگ طلایی به خود می‌گیرند. در ضمن با به‌وجود آمدن سایه و قرار گرفتن بخش‌هایی در برابر تابش خورشید، مناظر زیبایی در قسمت‌های مختلف تپه‌ها مشاهده می‌شود (کردوانی، ۱۳۸۷، ۷۰).
- دیدار از نقش و نگار بسیار متنوع و زیبا در سطح تپه‌های ماسه‌ای که بر اثر حرکت و جابه‌جایی انواع حشرات (خزندگان و همین‌طور احتمالاً پرندگان کوچک) به‌ویژه در طول شب به‌وجود می‌آید. عصرها و به هنگام غروب آفتاب نیز مناظری از این دست، متنوع و بسیار جالب و دیدنی‌اند.
- اسکی بر روی تپه‌های ماسه‌ای، موتورسواری و اتومبیل‌رانی: روی تپه‌های ماسه‌ای و به‌طور کلی مناطق ماسه‌ای می‌توان به اسکی، موتورسواری و اتومبیل‌رانی پرداخت و مسابقاتی را نیز برگزار کرد. افزون بر اینها، فرورفتن در ماسه و ابتکار چگونگی خروج و نجات از آن، می‌تواند بسیار جالب باشد (مقصودی و عمادالدین، ۱۳۸۳، ۱۰۳).
- برپایی مسابقه مقاومت پای لخت روی ماسه‌های داغ: از برنامه‌های جالب برای گردشگران به‌ویژه نوجوانان و جوانان که موجب جلب آنها به مناطق خشک و کویری و بیابانی می‌گردد، انجام مسابقه مقاومت پای لخت روی ماسه‌های داغ است. نه تنها در فصل گرم تابستان بلکه در اواخر و اوایل پاییز نیز ماسه‌ها در این مناطق به

شدت داغ می‌شوند و حتی موزاییک‌ها در صورتی که در آفتاب قرار داده شوند، داغ می‌گردند. بر این اساس با انتخاب منطقه‌ای ماسه‌ای و یا انتقال ماسه بادی به محلی (در دسترس گردشگر) می‌توان ساعاتی از روز را با پرداختن به مسابقه مقاومت پای لخت انسان‌ها روی ماسه‌های داغ، سپری کرد که به‌ویژه برای بچه‌ها و نوجوانان و جوانان بسیار گرم‌کننده است.

- جلب گردشگر آفتابی (حمام آفتاب): اکثر سرزمین ما آفتابی است اما متأسفانه قدر و اهمیت آن به خوبی شناخته نشده است. در کشورهایی که مانند اروپا تعداد روزهای آفتابی اندکی دارند و آفتاب آنها گرم و روشن نیست، خوابیدن در سرزمین آفتابی برای چند روز تعطیلات سالانه جزو آرزوهای مردم است. بر همین اساس افرادی که امکانات مالی دارند، سعی می‌کنند به کشورهایی با عرض جغرافیایی کمتر، که دارای آفتاب درخشان بیشتری هستند، سفر کنند. این‌گونه افراد که عاشق آفتاب یا به عبارت دیگر عاشق خوابیدن در آفتاب هستند، ساعت‌ها از اوقات روز خود را در کنار دریا، محوطه هتل و هر جای دیگر که این امکان وجود داشته باشد، می‌گذرانند. خوشبختانه در کشور ما، به‌ویژه کویرهای اطراف شهرستان یزد، در اکثر اوقات سال هوا آفتابی است و بنابراین با برنامه و ایجاد محل‌های خاص و مناسبی برای گردشگران خارجی و تحت شرایطی متناسب با فرهنگ و اخلاق و دین و مذهب می‌توان از این سرمایه رایگان اما جاویدان، نهایت بهره را در زمینه جلب گردشگر بُرد.

- مسابقات اتومبیل‌رانی و موتورسیکلت‌رانی خورشیدی: با خورشیدی کردن اتومبیل و موتورسیکلت و ذخیره انرژی آن در باتری‌های مخصوص، هم استفاده معمول از این وسائل نقلیه و هم به‌کارگیری آن به‌منظور جلب گردشگر، بسیار بااهمیت و سودمند است. به خصوص ترتیب دادن مسابقات اتومبیل‌رانی و موتورسیکلت‌رانی، آن هم یا در عرصه‌های ماسه‌ای و یا کویرهای باتلاقی، می‌تواند بسیار جالب و دیدنی و در عین حال اقتصادی باشد (کردوانی، ۱۳۸۷، ۱۰۹) (مقصودی و عمادالدین، ۱۳۸۳، ۱۰۴).

- برگزاری مسابقات شترسواری: همان‌طور که در جوامع امروز مسابقات اسبسواری هم ورزش است و هم تفریح، می‌توان با توجه به وجود شتر در این مناطق، مسابقه شترسواری برگزار کرد، که تفریح بسیار جالبی برای گردشگران و به‌خصوص گردشگران اروپایی است. در زمان حاضر مسابقات شترسواری در برخی از کشورهای حوزه خلیج فارس معمول و متداول است و سالیانه گردشگران بسیاری برای شرکت در این مسابقات به این کشورها سفر می‌کنند.

- برنامه غروب آفتاب با چشم‌انداز وسیع.

می‌توان تور را به اندازه یک شب اقامت در کویر افزایش داد و به برنامه‌هایی از این قبیل پرداخت:

- برپا کردن کمپ با کمک و مشارکت خود گردشگران و یا اقامت در هتل‌های کوچکی که مصالح آنها می‌تواند

«بوم‌آورد» یا از خود منطقه باشد (مانند هتل‌های نمکی و گیاهی) که برای گردشگر جذابیت خاصی دارد؛

- استفاده از نوازندگان محلی به‌منظور اجرای موسیقی سنتی و بومی منطقه؛

- ارائه برنامه‌های نمایشی و تفریحی در شب‌هنگام؛ و

- برنامه دیدار با ستاره‌ها (مقصودی و عمادالدین، ۱۳۸۳، ۱۰۳).

تورهای ویژه گردشگران ماجراجو

در این تورها مسافران به عمق مناطق کویری و بیابانی برده می‌شوند و با مناظر و عوارض خاص این مناطق از نزدیک آشنا می‌گردند. در چنین تورهایی ممکن است گردشگران چندین شب در چادرها و کیسه‌خواب‌ها به سر ببرند و با زندگی در چنین مناطقی از نزدیک مواجه و آشنا شوند. در اختیار گذاشتن وسایلی همچون نقشه و قطب‌نما نیز در این نوع تورها حس امنیت بیشتری را به گردشگران ماجراجو می‌دهد. دیدن دالان‌های ماسه‌ای در منطقه کلوت‌ها که کمتر کسی توانسته است به داخل آنها نفوذ کند، و همچنین نفوذ به منطقه هرم‌های ماسه‌ای عظیم می‌تواند از جمله برنامه‌های این تورها باشد. نکته‌ای که در این تورها باید در نظر گرفته شود، برنامه‌ریزی دقیق برای اجرای مناسب آنهاست. فراهم ساختن موتورسیکلت و یا وسایل نقلیه مناسب برای چنین تورهایی ضروری است.

تورهای خاص مناطق کویری و بیابانی

این تورها می‌تواند خاص افراد یا گردشگرانی باشد که دارای حس ماجراجویانه و همچنین توانایی برای پیاده‌روی و حضور در شرایط سخت مناطق کویری و بیابانی باشند. برای برپایی چنین تورهایی باید سایت‌هایی انتخاب شوند که ضمن نزدیک بودن به لندفرم‌های ماسه‌ای، به لندفرم‌های مناطق کویری نیز نزدیک باشند (کویر اردکان مکان مناسبی است). افزون بر اینها، نزدیکی به یکی از مراکز جمعیتی نیز نباید فراموش شود. تفاوت این تورها با تورهای ماجراجویانه در این است که در چنین تورهایی گردشگران به عمق عوارض موجود برده نمی‌شوند و بعد از دیدن مناطق بیابانی به محل اقامت برمی‌گردند.

تورهای ویژه گردشگران علمی به مناطق کویری و بیابانی به منظور دیدار از ژئوتوپ‌ها

ژئوتوپ‌ها به محوطه‌هایی اطلاق می‌شود که آثار و موارث طبیعی موجود در آنها بیانگر نحوه تاریخ تحول منطقه است. این محوطه‌ها که بیشتر مورد علاقه ژئوتوریست‌هاست، از نظر علمی بااهمیت است و توجه دانشمندان محیط‌شناس و علاقه‌مند به موضوعات تاریخی طبیعی را جلب می‌کند. استان یزد دارای محوطه‌های متعدد و متفاوت ژئوتوپی است و دست‌کم می‌توان به ترمینال‌های یخچالی که به برفخانه شهرت دارند و از تاریخ تحولات اقلیمی در دوره کواترنر حکایت می‌کنند و یادآور دوران بسیار سردتر از امروزند، اشاره کرد. کویرهای متعدد یزد نیز همراه با تراس‌های دریاچه‌ای آن از دیگر محوطه‌های ژئوتوپی در این ناحیه به شمار می‌آیند که همراه با آنها تپه‌های باستانی متعددی یافت می‌شود. از جمله محوطه‌های دیگر استان یزد، ده‌ها روستا و شهر مدفون شده (مانند مسجد ریگ و توده در اشکذر) در زیر رسوب‌های بادی است که همه حکایت از دوران بسیار گرم‌تر و خشک‌تر از امروز دارند و در آنها تحول تاریخ طبیعی با تغییرات اجتماعی و آثار و میراث‌های فرهنگی توأمان شده است (نوجوان و همکاران، ۱۳۸۸، ۵۰). هم‌اکنون بسیاری از کشورها با فراهم ساختن زمینه‌های علمی و پژوهشی و یا برگزاری کنفرانس‌های علمی سعی در جذب نوعی از گردشگران، موسوم به گردشگران علمی دارند. ایجاد ایستگاه‌های تحقیقات علمی - تفریحی در مناطق کویری و بیابانی می‌تواند باعث جذب بسیاری از گردشگران علمی و طبیعت‌گردان شود.

تورهای آموزشی مخصوص دانشجویان و گردشگران ماجراجو

در چنین تورهایی از یک سو می‌توان نکات بسیاری را که جنبه آموزشی دارد به دانشجویان انتقال داد و از سوی دیگر به گردشگران ماجراجو، چگونگی زندگی در مناطق کویری و بیابانی را آموخت (زندگی و نعمتی، ۱۳۸۷، ۲۵۸) (مقصودی و عمادالدین، ۱۳۸۳، ۱۰۵-۱۰۶).

اما همان‌طور که پیش‌تر نیز به آن اشاره شد، نقاط ضعف و تهدیدهایی هم در این زمینه وجود دارد که لازم است به‌منظور جلب گردشگران بیشتر و توسعه این صنعت، در زمینه رفع مسائل و مشکلات اقدامات لازم به عمل آید. ماتریس SWOT با مقایسه نقاط قوت و ضعف، و تهدیدها و فرصت‌ها، چهار نوع راهبرد ارائه می‌کند: راهبردهای SO^1 ، راهبردهای WO^2 ، راهبردهای ST^3 و راهبردهای WT^4 . استخراج راهبردهای ممکن، از طریق ماتریسی که از تقابل و تعامل عوامل درونی و بیرونی شکل می‌یابد، صورت می‌گیرد. این ماتریس در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. نظام تحلیل راهبردهای پتانسیل‌های اکوتوریستی مناطق کویری و بیابانی اطراف استان یزد

راهبردهای معطوف به نقاط قوت (SO)	راهبردهای معطوف به فرصت‌ها (WO)
<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد بستر مناسب برای استفاده از ظرفیت‌های گردشگری این مناطق - توسعه تورهایی ویژه این مناطق که پیش‌تر به تفصیل به آنها اشاره گردید. - بهبود زیرساخت‌های منطقه - بهبود وضعیت بازاریابی به‌منظور جذب گردشگران و اکوتوریست‌ها به این مناطق - ایجاد زمینه‌های مناسب برای افزایش مدت حضور مسافران عبوری در این مناطق (Hall & Page, 1999, 183) - ایجاد کمیته‌ای مشترک بین سازمان‌های دولتی و خصوصی مرتبط و دست‌اندرکاران به‌منظور هماهنگ ساختن فعالیت‌ها (زاهدی، ۱۳۸۲، ۹۹) 	<ul style="list-style-type: none"> - شناخت و معرفی ظرفیت‌های گردشگری در این مناطق - توسعه و بهبود مسیرهای دسترسی و فراهم کردن وسایل نقلیه مناسب - توسعه و بهبود امکانات اقامتی - برگزاری دوره‌های آموزشی در خصوص تربیت راهنمایان تور آگاه به توانمندی‌های گردشگری این مناطق - آموزش و فرهنگ‌سازی مناسب برای ساکنان این مناطق و مشارکت مردم
راهبردهای معطوف به نقاط ضعف (ST)	راهبردهای معطوف به تهدیدها (WT)
<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد فعالیت‌ها و جاذبه‌های جدید در مناطق - تخصیص اعتبار در جهت توسعه منابع، زیرساخت‌ها و امکانات موجود - ارتقا و بهبود فعالیت‌های تبلیغاتی 	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش آلودگی‌های زیست‌محیطی - توجه به ظرفیت تحمل^۵ مناطق کویری و بیابانی - تخصیص اعتبار برای محافظت از طبیعت (زاهدی، ۱۳۸۲، ۱۰۱) - توجه به تأثیرات منفی توسعه اکوتوریسم بیابان و تلاش در جهت به حداقل رساندن این تأثیرات و توسعه پایدار (Hall & Page, 1999, 185)

۱. بهره‌جستن از نقاط قوت، برای استفاده از فرصت‌ها
۲. بهره‌جستن از فرصت‌ها، برای از بین بردن نقاط ضعف
۳. احتراز از تهدیدها برای استفاده از نقاط قوت
۴. کاهش نقاط ضعف برای پرهیز از تهدیدها

نتیجه‌گیری

یکی از الزامات توسعه پایدار در مناطق کویری و بیابانی آن است که منابع طبیعی به عنوان میراث جمعی بشریت به گونه‌ای محافظت شوند که علاوه بر پاسخگویی به نیازهای نسل حاضر، ظرفیت پاسخ‌دهی به نیازهای نسل‌های آینده را نیز داشته باشند. با توجه به جاذبه‌های موجود در این منطقه، اکوتوریسم یا طبیعت‌گردی یکی از موارد مهم در جهت توسعه آن است. با توجه به محرومیت این مناطق و به‌ویژه روستاها، به خاطر قرارگیری‌شان در نواحی کویری و بیابانی، این صنعت می‌تواند تبدیل به وسیله‌ای برای ایجاد درآمد و اشتغال برای مردم این مناطق و جلوگیری از مهاجرت روستاییان شود؛ و این خود در درازمدت باعث ایجاد انگیزه در جهت حفاظت از این اکوسیستم غنی بیابانی و جلوگیری از چرای مفرط و بوته‌کشی در مناطق و نواحی حساس، به علت نآشنایی با مزایای این مناطق می‌شود. اکوتوریسم کمکی در مسیر ارتقای فرهنگی و خودباوری مردم مناطق خشک و عاملی در جهت توسعه پایدار منطقه نیز به شمار می‌آید. البته از آثار منفی زیست‌محیطی این صنعت، در صورت استفاده مفرط و بدون برنامه‌ریزی از منطقه نیز نباید صرف‌نظر کرد. اما به‌طور کلی می‌توان عنوان کرد که اکوتوریسم با برنامه‌ریزی اصولی، انجام تحقیقات جامع و توجه به راهبردهای حاصل از الگوی تحلیل SWOT می‌تواند عاملی در جهت توسعه اقتصادی ملی و محلی این مناطق به‌شمار آید.

منابع

- Brandon, K., 1996, **Ecotourism and Conservation: A Review of Key Issues**, Washington D.C: World Bank.
- Edgell, D., DelMastro, A., Maria, S., Ginger, R., Swanson, J., 2008, **Tourism Policy and Planning Yesterday, Today and Tomorrow**, First Edition, London.
- Epler Wood, M., 2002, **Ecotourism: Principles, Practices & Policies for Sustainability**, UNEP (United Nations Environment Programme), Division of technology, industry and economics, Paris.
- Fennell, D., 2003, **Ecotourism**, Rutledge, London.
- Hall, C.M. And S.J. Page, 1999, **The Geography of Tourism and Recreation Environment, Place and Space**, London: Rutledge.
- Hebrig, P. & O'Hara, B., 1997, **Ecotourism: A Guide for Marketers**, European Business review, Volume 97, Number 5.
- Honey, M., 2008, **Ecotourism and Sustainable Development, Who Owns Paradise?** (Second ed.), Washington Dc., Island Press.
- Jiang, J., 2008, **Evaluation of the Potential of Ecotourism to the Contribute to Local Sustainable Development: A Case Study of Tengtou Village, China**, Massey University, New Zealand.
- Kardovani, P., 2008., **Big Central Desert of Iran and Its Neighbor Regions** (problems, capability and exploration methods), Tehran University publications.

- Karim Panah, R., 2005., **Ecotourism Analysis and Its Role in Region Development of Kurdistan**, dissertation in master science, Tarbiat Modarres University, Human Science College, educational field of Natural Geography.
- Maghsoudi, M. Emadodin, S., 2004, **Geotourism of Dasht-e-Lut**, Tourism Research Quarterly, Allame Tabatabai University, No.6.
- Makian, S.N. Naderi Bani. M., 2004, **A Study of Tourism Industry in Yazd**, Tourism Research Quarterly, Allame Tabatabai University, No.4.
- Mousavi poor, S., 2006, **Economic Survey of Ecotourism Development Plan in Kavir National Park in Semnan Province**, Dissertation in Master Science, Shiraz University, Agriculture College, Management of desert regions.
- Niazmand, M., 2003, **Ecotourism, People Participation and Poverty Elimination**, review of ecotourism development in Iran, selected research in the second seminar of research week, publication of Cultural Relics and Tourism Organization.
- Nojavan, M.R., Mirhosseyni, A., Ramesht, M., 2009, **Yazd Geotops and their Attractions**, quarterly periodical of Geography and development, No.13.
- Nyaupane, G.P. and B. Thapa, 2004, **Evaluation of Ecotourism: A Comparative Assessment in the Annapurna Conservation Area Project, Nepal**, Journal of Ecotourism 3.
- Quarterly periodical of Environment Organization, 1993, **The Role of Tourism and National Parks in the Economic-social Development of the Country**, Vol. 5, No. 1.
- Rezvani, A, 2001, **The Role of Ecotourism in Protection of the Environment**, quarterly periodical of environment, No. 31.
- Tremblay, P., 2006, **Desert Tourism Scoping Study**, Desert Knowledge CRC, Report 12, Australia, Charles Darwin University.
- Zahedi, Sh., 2003, **Sustainable Development Challenges from Ecotourism Point of View**, human sciences Modarres Publication, period 7 , No. 3.
- Zandi, E & Nemati, V., 2008, **Pro Poor Tourism and Its Priority in Iran**, Articles of environmental changes seminar, Tehran.
- Ziaee, M. & Mirzayi, R., 2007, **Expert Words of Leisure, Tourism and Hospitality**, first edition, Termeh publisher, Tehran.

www.ecotourist.com

www.irandeserts.com

www.wikipedia.org

www.world-tourism.org